

3. Савицкий В.А. Некоторые вопросы прав граждан на участие в управлении государством. Судебная практика Конституционного Суда РФ. *Гражданин и право*. 2001. № 9. С. 8–10.
4. Кутафин О.Е., Фадеев В.И. Муниципальное право Российской Федерации : учебник. Москва : ТК Велби, 2008. 428 с.
5. Биктагиров Р.Т., Шапиев С.М. Выборы депутатов Государственной Думы: организационно-правовые аспекты (обзор новейшего законодательства) : монография. Москва : Юрид. лит., 2003. 463 с.
6. Гудков А. Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации. *Юриспруденция*. 2004. № 6. С. 82–85.
7. Дмитриев Ю.А., Израелян В.Б. Избирательное право и процесс в Российской Федерации : учеб. пособ. Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 864 с. С. 846–855.
8. Катков Д.Б., Корчиго Е.В. Избирательное право : учеб. пособ. Москва : Юриспруденция, 2005. 176 с.
9. Кузько А.В. Политический характер конституционно-правовой ответственности. *Конституционное и муниципальное право*. 2008. № 14. С. 24–28.
10. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации : учебник. Москва : Норма, 2009. 790 с.
11. Матейкович М.С. Защита избирательных прав граждан в Российской Федерации: проблемы теории и практики : монография. Москва : Изд-во МГУ, 2003. 304 с.

МОШНЯГА Л. В.,

кандидат юридических наук,
профессор кафедры правознавства
(Центральноукраїнський інститут
«ПрАТ «ВНЗ» Міжрегіональна Академія
управління персоналом)

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-1.9>

СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження розвитку антикорупційного законодавства в сучасний період важливе для встановлення тенденцій, закономірностей його формування, що, своєю чергою, дасть змогу зробити висновки щодо ефективності обраної законодавчої політики держави у сфері протидії корупційній злочинності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі протидії корупційній злочинності в Україні.

Предметом дослідження є кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії.

Метою статті є розробка теоретичних кримінологічних і низки кримінально-правових засад протидії корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії, формулювання пропозицій, спрямованих

на забезпечення підвищення ефективності діяльності у сфері протидії корупційній злочинності в Україні.

Аналізуючи також чинне кримінальне законодавство, не можна не зупинитися на такому аспекті, як включення примітки, яка містить перелік корупційних злочинів, до ст. 45 КК України. Дослідження кримінального законодавства привели до висновку, що виокремлення такого виду злочинів, як корупційні, для використання на практиці та в кримінально-правовій науці є не стільки недоцільним, скільки практично неможливим. Звичайно, ці злочини схожі з точки зору їх правових особливостей, сутності, спільності ознак злочинних корупційних діянь і мають спільні ознаки (суб'єкти злочину, сфери вчинення, об'єктивна і суб'єктивна сторона складу злочину). Проте з цього приводу перше, на що потрібно звернути увагу, – те, що розділи Особливої частини КК сформовані за ознаками основного безпосереднього об'єкта певних злочинів, а цей елемент корупційних злочинів не завжди збігається.

Дослідження розвитку антикорупційного законодавства в сучасний період важливе для встановлення тенденцій, закономірностей його формування, що, своєю чергою, дасть змогу Україні зробити висновки щодо ефективності обраної законодавчої політики держави у сфері протидії корупційній злочинності.

Аналіз законодавства України у сфері протидії корупційній злочинності свідчить, що за період існування незалежної України на державному рівні приймалися відповідні закони, видавалися укази, розпорядження, розроблялись і затверджувались концепції та програми боротьби з корупційною злочинністю. Однак масштаби корупції в Україні залишалися значними. Законодавчий процес у сфері протидії злочинності і корупції часто виглядав занадто повільним, непослідовним і заполітизованим.

Протидія корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізується антикорупційна стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно-значущих проблем застосування конкретних механізмів такої протидії.

Виключається змога об'єднати всі корупційні злочини в одному розділі Особливої частини КК України. На підтвердження цієї думки можна навести як приклад зарубіжний досвід виокремлення корупційних злочинів у зарубіжних кримінальних кодексах. Частина з досліджених зарубіжних кримінальних кодексів містить окремі розділи, до яких включено норми, що визначають покарання за корупційні злочини.

***Ключові слова:** протидія корупції, правове регулювання протидії корупції, сучасне регулювання протидії корупції, антикорупційне законодавство, антикорупційна діяльність.*

Moshniaha L. V. Modern legislative regulation of anti-corruption in Ukraine and foreign countries: theoretical-legal research

Research of development of anticorruption legislation in a modern period it is important for establishment of tendencies, conformities to law of his forming, that, in turn, will allow to Ukraine to draw conclusion in relation to efficiency of select legislative politics of the state in the field of counteraction to corruption criminality.

A research object are public relations that arise up in the process of counteraction to corruption criminality in Ukraine.

The article of research are problems of criminology and кримінально-правові of counteraction to corruption criminality in Ukraine in the context of modern anticorruption strategy.

The purpose of the article is to develop theoretical criminological and a number of criminal legal bases for combating corruption in Ukraine in the context of modern

anti-corruption strategy, formulating proposals aimed at improving the effectiveness of activities in the field of combating corruption in Ukraine.

Analysing a current criminal legislation also, it not maybe to be not stopped for such aspect, as including of note that contains the list of corruption crimes, there is 45 KK of Ukraine to the century. Researches of criminal legislation resulted in a conclusion, that selection of such type of crimes, as a corruption, for the use in practice and in science is not so much inadvisable, practically impossible. Certainly, these crimes are alike from the point of view of their legal features, essence, community of signs of criminal corruption acts and have such general signs, as subjects of crime, sphere of feasance, objective and subjective side of corpus delict. However on this occasion first, on what it is needed to pay attention, that the divisions of Special part of KK are formed on the signs of basic direct object of certain crimes, and this element of corruption crimes not always.

Research of development of anticorruption legislation in a modern period it is important for establishment of tendencies, conformities to law of his forming, that, in turn, will allow to Ukraine to draw conclusion in relation to efficiency of select legislative politics of the state in the field of counteraction to corruption criminality.

The analysis of legislation of Ukraine testifies in the sphere of counteraction to corruption criminality, that for period of existence of independent Ukraine at state level corresponding laws were accepted, decrees, orders, were given out, conceptions and programs of fight were developed and became firmly established against corruption criminality. However the scales of corruption in Ukraine remained considerable enough. A legislative process in the field of counteraction to criminality and corruption often looked too slow, inconsistent.

Counteraction to corruption criminality needs studies of terms, in that anticorruption strategy is formed and realized in Ukraine in a modern period, estimations of politics of the state in this direction, and also selection.

Possibility to unite all corruption crimes in one division of Special part of KK of Ukraine is eliminated. In support of this idea it is possible to bring as an example foreign experience over of selection of corruption crimes in foreign criminal codes. Part from investigational foreign criminal codes contains separate divisions, to that norms that determine punishment for corruption crimes are included.

Key words: *anti-corruption, legal regulation of anti-corruption, modern regulation of anti-corruption, anti-corruption legislation, anticorruption activity.*

Вступ. Протидія корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізується антикорупційна стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно-значущих проблем застосування конкретних механізмів такої протидії. До того ж деякі вчені не вкладають у поняття «протидія корупції» заходи, які проводять і фізичні особи з власної ініціативи. Основні антикорупційні доктрини, прийняті в Україні в сучасний період, не дають однозначної відповіді на питання, яким чином мінімізувати корупційну злочинність у державі. Отже, ключовим у виробленні стратегічних підходів до протидії корупції є встановлення кола суб'єктів, які мають відігравати провідну роль у цьому процесі – спеціалізовані органи з боротьби з корупцією, правоохоронні органи, інші інститути громадянського суспільства або окремі громадяни.

Законодавча база протидії корупційній злочинності стала формуватися тільки на початку 90-х років минулого століття, що й зумовило її дослідження в сучасний період. Вирішенню різних аспектів проблем корупційної злочинності та вдосконаленню вітчизняного антикорупційного законодавства, зокрема кримінального, присвячено праці вчених у галузі кримінології та кримінального права: П.П. Андрушка, Л.В. Багрія-Шахматова,

М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, В.О. Глушкова, В.В. Голіни, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, О.О. Дудорова, С.В. Дрьомова, А.П. Закалюка, В.С. Зеленецького, О.Г. Кальмана, О.О. Кваші, О.М. Костенка, О.Г. Кулика, О.М. Литвинова, П.С. Матишевського, А.В. Савченка, О.Я. Светлова, Є.Д. Скулиша, В.В. Сташиса, І.К. Туркевича, Г.О. Усатого, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна, С.А. Шалгунової та інших, а також учених інших спеціальностей (Л.І. Аркуші, П.Д. Біленчука, А.В. Гайдука, В.Д. Гвоздецького, В.М. Гаращука, О.Ф. Долженкова, Н.С. Карпова, Ю.Г. Кальниша, Г.А. Матусовського, Є.В. Невмержицького, С.С. Рогульського, Б.В. Романюка, О.В. Терещука, В.М. Трепака та інших). Серед зарубіжних учених, які досліджували окремі аспекти корупції, варто виділити В.В. Астаніна, Б.В. Волженкіна, С.А. Головка, А.І. Долгову, П.А. Кабанова, В.С. Комісарова, В.М. Кудрявцева, О.І. Кірпічникова, Н.О. Лопашенко, В.В. Лунєєва, С.В. Максимова, О.І. Мизерія, А.В. Наумова, Г.А. Сатарова, О. Гределанда, Д. Джонса, Д. Кауфмана, В. Лаптеакру, Н. Леффа, М. Превезера, С. Пундея, С. Пуффера, С. Роуз-Аккерман, Д. Хелмана, Л. Шеллі, С. Естрина.

Протидія корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізується антикорупційна стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно-значущих проблем застосування конкретних механізмів такої протидії.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретичних кримінологічних і низки кримінально-правових засад протидії корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії, формулювання пропозицій, спрямованих на забезпечення підвищення ефективності діяльності у сфері протидії корупційній злочинності в Україні. Для досягнення вказаної мети поставлено такі завдання:

- на основі аналізу розвитку вітчизняного антикорупційного законодавства в сучасний період оцінити ефективність антикорупційної політики України;
- окреслити теоретичні та практичні проблеми щодо механізмів зменшення негативного впливу корупційної злочинності на суспільство;
- визначити основні чинники протидії корупції в зарубіжних державах і дослідити ступінь їх впливу на її загальний рівень;
- встановити ступінь поширеності, причини корупційної злочинності та запропонувати шляхи протидії цьому явищу в окремих сферах життєдіяльності суспільства в сучасний період.

Результати дослідження. Дослідження розвитку антикорупційного законодавства в сучасний період важливе для встановлення тенденцій, закономірностей його формування, що, своєю чергою, дасть змогу Україні зробити висновки щодо ефективності обраної законодавчої політики держави у сфері протидії корупційній злочинності.

Аналіз законодавства України у сфері протидії корупційній злочинності свідчить, що за період існування незалежної України на державному рівні приймалися відповідні закони, видавалися укази, розпорядження, розроблялись і затверджувались концепції та програми боротьби з корупційною злочинністю. Однак масштаби корупції в Україні залишалися значними. Законодавчий процес у сфері протидії злочинності і корупції часто виглядав занадто повільним, непослідовним і заполітизованим.

Щорічно КМУ затверджував плани заходів щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією, однак ці заходи фактично повторювалися з року в рік та мали формальний характер. Так, Указом Президента України [2] було визначено питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки.

Основним антикорупційним нормативно-правовим актом в Україні був Закон України «Про запобігання і протидії корупції», який визначав основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин.

Відповідно до змін, внесених до Кримінального кодексу України пунктом 2 розділу II «Прикінцевих положень» Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», нині діють норми, якими посилено кримінальну відповідальність за вчинення

корупційних злочинів. Крім того, КК України доповнено приміткою до ст. 45, в якій визначено поняття «корупційний злочин».

Новелою КК України є те, що ст. 354, зокрема, передбачає відповідальність за підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою. Крім цього, Закон розширює межі застосування диспозицій корупційних правопорушень. Відповідні положення стосуються випадків, коли корупційна дія відбувається в інтересах третьої сторони.

Окрім зазначених змін до кримінально-процесуального законодавства, запропоновано також нову редакцію ст. 359 КК України, чинне формулювання якої, як свідчить її аналіз, звужує можливості приватної ініціативи для реальної протидії корупціонерам. Також запропоновано відповідне коригування ст. 87 КПК України, щоб наділити приватних осіб можливостями, подібними до тих, які мають компетентні органи, що провадять досудове розслідування і збирають доказову базу, відповідно до повноважень, наданих їм КПК України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема одержують аудіовізуальні докази, з використанням спеціальних технічних засобів [1; 3; 4].

Аналізуючи також чинне кримінальне законодавство, не можна не зупинитися на такому аспекті, як включення примітки, яка містить перелік корупційних злочинів, до ст. 45 КК України. Дослідження кримінального законодавства привели до висновку, що виокремлення такого виду злочинів, як корупційні, для використання на практиці та в кримінально-правовій науці є не стільки недоцільним, скільки практично неможливим. Звичайно, ці злочини схожі з точки зору їх правових особливостей, сутності, спільності ознак злочинних корупційних діянь і мають такі спільні ознаки, як суб'єкти злочину, сфери вчинення, об'єктивна і суб'єктивна сторона складу злочину. Проте з цього приводу перше, на що потрібно звернути увагу, – те, що розділи Особливої частини КК сформовані за ознаками основного безпосереднього об'єкта певних злочинів, а цей елемент корупційних злочинів не завжди збігається. Отже, до окремого розділу Особливої частини КК можна включати лише корупційні злочини, які посягають на однаковий основний безпосередній об'єкт – порядок суспільних відносин у частині забезпечення авторитету державних органів влади. А такі злочини у вітчизняному кримінальному законодавстві вже об'єднані в розділ XVII КК України. Але є низка інших злочинів, які можуть мати корупційну спрямованість, але інший основний безпосередній об'єкт посягання (наприклад, у ст. 139 КК України «Ненадання допомоги хворому медичним працівником» таким об'єктом є порядок суспільних відносин у частині забезпечення охорони життя і здоров'я людини. Проте в разі вчинення цього злочину з метою отримання неправомірної вигоди додатковим об'єктом може бути авторитет органів державної влади, а сам злочин матиме корупційний характер). Треба також врахувати те, що корупційні злочини можуть вчинюватися, окрім спеціальних суб'єктів, також особами, які наділені ознаками лише загального суб'єкта злочину. Таким чином, особливістю корупційних злочинів є те, що, незважаючи на низку спільних ознак, вони можуть бути складниками інших видів злочинів. Так, вони можуть належати до злочинів проти основ національної безпеки України, власності, виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, проти правосуддя, у сфері господарської діяльності, службової діяльності, військових злочинів. З цих причин частина цих злочинів може бути визнана безумовно корупційними, а частина – лише за наявності певних умов їх вчинення. Так, безумовно, корупційними є злочини, всі ознаки яких вказують на їх корупційний характер і визначені в законі чи випливають з його змісту [6]. Так, відповідно до чинного КК України до таких корупційних злочинів можуть бути зараховані: ст.ст. 364, 364-1, 365 тощо (ст.ст. 365-2, 366, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 191, 344, 354, 191, 351, 356, 358, 372, 375, 376, 381-1, 388, 422).

Висновки. З огляду на зазначене вище, виключається змога об'єднати всі корупційні злочини в одному розділі Особливої частини КК України. На підтвердження цієї думки можна навести як приклад зарубіжний досвід виокремлення корупційних злочинів у зарубіжних кримінальних кодексах. Частина досліджених зарубіжних кримінальних кодексів містить

окремі розділи, до яких включено норми, що визначають покарання за корупційні злочини. Так, Закон про кримінальне право Ізраїлю містить главу «Хей» «Злочини у сфері хабарництва», яка включає норми, що передбачають відповідальність за отримання хабара, отримання хабара через посередника, пропозицію хабара, вимагання хабара. Глава 6 «Хабарництво і торгівля впливом» КК Аргентини передбачає такі злочини, як давання хабара, отримання хабара, отримання хабара через посередника, допущення себе підкупити. У главі 5 «Про хабарництво» КК Іспанії передбачено відповідальність за отримання хабара, отримання хабара через посередника, вимагання хабара. До КК Китайської Народної Республіки включено главу 8 «Корупція і хабарництво», яка містить норми, що передбачають відповідальність за такі корупційні злочини, як давання хабара, хабарництво на виборах і окремо за корупцію. Глава 3 «Хабарництво» КК Туреччини передбачає відповідальність за давання хабара, посередництво у хабарництві, пропозицію хабара. У КК Швейцарії міститься розділ 19 «Хабарництво», згідно з нормами якого відповідальність передбачена за давання хабара, допущення себе підкупити та вимагання хабара. Норми глави 25 «Злочини, що полягають у хабарництві» КК Японії встановлюють кримінальну відповідальність за посередництво у хабарництві. КК Австралії взагалі містить три розділи, які включають у себе норми, що встановлюють відповідальність за злочини у сфері хабарництва (розділ 70 «Хабарництво іноземних публічних посадових осіб», розділ 141 «Хабарництво», розділ 142 «Злочини, пов'язані з хабарництвом»); КК Франції містить кілька розділів, статті яких встановлюють покарання за корупційні діяння («Про пасивну корупцію і торгівлю впливом, вчинених особами, що займають публічну посаду», «Про активну корупцію і торгівлю впливом, вчинені приватними особами», «Про пасивну корупцію», «Про активну корупцію»), а також розділ, що окремо встановлює покарання для юридичних осіб [6].

Як правило, до цих розділів вказаних зарубіжних кримінальних кодексів включено такі норми, які передбачають відповідальність за отримання хабара, давання хабара, посередництво в хабарництві, в деяких із них – пропозицію хабара тощо. Потрібно також зазначити, що деякі зарубіжні кримінальні кодекси не містять структурних частин, до яких було б включено норми, що передбачають відповідальність за корупційні злочини, але окремі статті цих кодексів передбачають притягнення до кримінальної відповідальності: КК Австрії – за хабарництво на виборах, КК Бельгії – за давання хабара, пропозицію хабара, отримання хабара через посередника, вимагання хабара; КК Республіки Корея – за отримання хабара, посередництво при отриманні хабара, допущення себе підкупити та пропозицію хабара; КК ФРН – за отримання хабара. Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що окремі розділи кримінальних кодексів містять норми, що передбачають кримінальну відповідальність лише за найтипівіші безумовно корупційні злочини.

Список використаних джерел:

1. Андрушко П.П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ : Атіка, 2012. 332 с.
2. Анохіна Л.С. Кримінологічні дослідження детермінанти хабарництва. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2007. Т. 20 (59). № 1. С. 73–78.
3. Бочарников И.В. Зарубежный опыт противодействия коррупции. URL: www.budgetrf.ru/Publications/
4. Бусол О.Ю. Національні антикорупційні стратегії та участь громадськості в протидії корупції в країнах Центральної та Східної Європи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 6/3. Т. 1. С. 60–63.
5. Камлик М.І. Корупція в Україні / М.І. Камлик, Є.В. Невмержицький. Київ : Знання, КОО, 1998. 179 с.
6. Кваша О.О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. *Правова держава : щорічник наукових праць*. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. Вип. 21. С. 335–342.

